

'Het effect van geïntegreerde identiteit
op sociale fobie, schoolangst,
middelengebruik en delinquentie bij
adolescenten.'

Eindpaper bachelorthesis
Begeleider: Quinten Raaijmakers
17-06-2010
Groepje 5

Lisa Klamer (3215482)
Wieke Kooderings Clemens (3248291)
Judy-Ruth Martis (3237761)
Muna Said (3281728)

Inhoudsopgave

Samenvatting	pag. 3
Introductie	pag. 4
Onderzoeksopzet	pag. 16
Resultaten	pag. 19
Conclusie en discussie	pag. 28
Literatuurlijst	pag. 30

Samenvatting / Summary

Doel: In dit artikel wordt onderzocht wat het effect is van geïntegreerde identiteit op de variabelen sociale fobie, schoolangst, middelengebruik en delinquentie bij een grote onderzoeksgroep adolescenten op scholen in heel Nederland. Er wordt tevens gekeken naar de invloed van de moderatoren sekse, leeftijd en culturele achtergrond.

Methode: Er zijn vragenlijsten afgenomen bij 1805 adolescenten (848 jongens en 951 meisjes variërend in leeftijd van 11 tot 18 jaar) uit middelbare schoolklassen van HAVO, VWO, HAVO/VWO en gymnasium niveau. Het betreft een samengestelde vragenlijst, welke verschillende soorten angsten (SCARED), geïntegreerde identiteit, morele identiteit, culturele achtergrond, middelengebruik en delinquentie meet. Vervolgens is er met behulp van regressieanalyses getracht de onderzoeksvragen te beantwoorden.

Resultaten: Alle afhankelijke variabelen blijken gerelateerd met geïntegreerde identiteit. Wanneer naar de verschillende moderatoren wordt gekeken, blijkt een hoofdeffect van sekse op sociale fobie (meisjes hebben een hogere mate van angsten) en van leeftijd op sociale fobie (de jonge groep heeft een hogere mate van sociale angst). Verder is er een hoofdeffect van sekse op schoolangst (jongens vertonen meer schoolangst). Ook blijkt er een interactie-effect van horizontale integratie en sekse op schoolangst (meisjes sterker dan jongens). Gekeken naar de jongens en meisjes apart, is een interactie-effect van horizontale integratie en leeftijd bij jongens op schoolangst (sterker bij jongens van modale leeftijd). Vervolgens komt er een interactie-effect van geïntegreerde identiteit en culturele achtergrond op middelengebruik naar voren (relatie is sterker voor adolescenten met één of twee buitenlandse ouders). Sekse blijkt van invloed op middelengebruik bij adolescenten met Nederlandse ouders, maar niet op adolescenten met buitenlandse ouders. Als laatste blijkt een hoofdeffect van sekse op delinquentie (jongens hoger) en een interactie-effect van geïntegreerde identiteit en culturele achtergrond op delinquentie (bij meisjes sterker).

Conclusie: Opmerkelijk is dat de literatuur over schoolangst niet overeenkomt met de gevonden resultaten. In dit onderzoek blijkt namelijk dat jongens een grotere mate van schoolangst vertonen. Bij adolescenten met een of meerdere ouders uit het buitenland bestaat een sterkere relatie tussen middelengebruik/delinquentie en geïntegreerde identiteit. Interessant is, om te kijken naar welke etnische achtergronden invloed uitoefenen op deze relatie.

Purpose: The aim of this study is to examine the effect of integrated identity on social fobia, school anxiety, substance use and delinquency, on a large group of adolescents in school throughout the Netherlands. Also the influence of three moderators, sex, age and cultural background is examined.

Method: Participants were 1805 adolescents (848 boys and 951 girls between the ages of 11 and 18 years old) from high school classes HAVO, VWO, HAVO/VWO and gymnasium level, who completed a survey. The survey measured different anxiety types (SCARED), integrated identity, moral identity, cultural background, substance use and delinquency. A regression is conducted to analyze the research questions.

Results: All four dependent variables are related to integrated identity. Both sex and age have a main effect on social fobia (girls and the youngest age category showing the highest level of social anxiety). There also appears a main effect of sex on school anxiety (boys show more school anxiety). Furthermore, an interaction-effect of horizontal integration of identity and sex on school anxiety has been shown (stronger for girls). When sex is separated in the analysis, we only found an interaction-effect of horizontal integration and age with boys on school anxiety (stronger for boys with a modal age). There is also an interaction effect of integrated identity and cultural background on substance use (stronger for adolescents with one or two foreign parents). Sex only influences substance use for adolescents with Dutch parents. Finally a main effect of sex on delinquency (boys score higher) and an interaction effect of integrated identity and cultural background on delinquency (stronger for girls) have come forward.

Conclusion: Noteworthy is the fact that literature on school anxiety is not in accord with the found results. In this research boys tend to show a higher level of school anxiety. For adolescents with one or two parents from a foreign country, there is a stronger relationship between substance use/delinquency and integrated identity. Therefore it is interesting to look at which specific cultural background influences this relationship.

Introductie

In dit artikel staat de volgende vraagstelling centraal: 'Wat is de relatie van de variabelen sociale fobie, schoolangst, middelengebruik en delinquentie met geïntegreerde identiteit bij jongens en meisjes van verschillende leeftijden en met culturele achtergronden?'. De resultaten zijn gebaseerd op een grote groep in Nederland wonende adolescenten, waarna longitudinaal onderzoek is verricht.

Sociale angststoornis

Angststoornissen behoren tot de meest voorkomende internaliserende problematiek onder kinderen en adolescenten (Costello, Egger, & Angold, 2005). Alhoewel gegevens omtrent prevalentie verschillen, hebben verscheidene onderzoeken aangetoond dat zo'n 12 tot 20 procent van kinderen en adolescenten aan de criteria voor één of meer angststoornissen voldoet (Santrock, 2008). De adolescentie is een onzekere periode van veel ingrijpende veranderingen op zowel lichamelijk, cognitief als sociaal niveau (Jackson & Goossens, 2006). Als gevolg hiervan zijn adolescenten extra gevoelig voor negatieve invloeden en de ontwikkeling van internaliserende problematiek. Dit gegeven maakt een mogelijke link met angststoornissen interessant. Gedurende de adolescentie maken jongeren zich los van hun ouders en zoeken meer toenadering tot hun leeftijdsgenoten. Sociale relaties worden erg belangrijk en men houdt zich meer bezig met hoe anderen over hen denken. Hierdoor is er mogelijk een groter risico op het ontwikkelen van een sociale angststoornis. Dit wordt benadrukt met het feit dat de gemiddelde leeftijd waarop men een sociale angststoornis ontwikkelt, vroeg- tot midden adolescentie is (Gren-Landell, et. al., 2009; Rao, et. al., 2007). Uit het onderzoek van Ranta en collega's (2007) bleek tevens dat de kans op een sociale angststoornis zijn piek bereikt gedurende midden-adolescentie.

Een sociale angststoornis of sociale fobie wordt door de DSM-IV beschreven als een persistente angst voor één of meerdere sociale situaties, of situaties waarin men moet optreden, blootgesteld wordt aan onbekenden of mogelijk kritisch beoordeeld wordt door anderen. Deze situaties worden vermeden of ondergaan met intense angst of ongemak (DSM-IV, 2000). Sociale fobie kan met behulp van verschillende vragenlijsten gemeten worden. In dit onderzoek is gekozen voor de subschaal 'sociale fobie' uit de 'Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders' (SCARED). Een sociale fobie kan zorgen voor chronische en significante beperkingen met betrekking tot iemands levensstijl. Het heeft impact op belangrijke levensbeslissingen en weerhoud individuen om het beste uit mogelijkheden te halen (Iancu et. al., 2006). Verder wordt een sociale angststoornis geassocieerd met sociaal- economische nadelen en heeft men een hogere kans op beperkingen in de domeinen school, werk en het sociale leven en dan met name problemen in relaties vormen met de andere sekse (Gren-Landall, et. al., 2009; Iancu et.

al., 2006; Rao, et. al., 2007). Uit onderzoek is tevens naar voren gekomen dat, naarmate de adolescenten ouder worden, deze problemen verergeren en er een vergrootte kans is op het ontwikkelen van comorbide stoornissen (Iancu et. al. , 2006). Recente studies tonen aan dat de prevalentie van sociale fobie varieert van 0.9 tot 13.1 procent (Gren-Landell, et. al., 2009; Kashdan & Herbert, 2001; Mancini, Van Ameringen, Bennet, Patterson & Watson, 2005; Ranta, et. al., 2007). Gezien deze prevalentie en de significante problematiek die een sociale angststoornis met zich mee kan brengen, is het noodzakelijk preventief onderzoek te doen naar mogelijke veroorzakers of versterkers.

Sekse en leeftijd met betrekking tot sociale angststoornis

Een sociale angststoornis lijkt vaker voor te komen bij meisjes (Chavira & Stein, 2005), significante verschillen tussen jongens en meisjes wat betreft de prevalentie zijn echter nog niet duidelijk.

De gemiddelde leeftijd waarop men een sociale fobie ontwikkeld varieert van vroege- tot midden adolescentie (Rao, et. al., 2007; Gren-Landell, et. al., 2009). Tevens blijkt een piek wat betreft sociale angst gedurende midden- adolescentie (Ranta, et. al, 2007).

Schoolangst

De ontwikkeling van vrijwel iedere adolescent gaat gepaard met angstervaringen. In de meeste gevallen is de frequentie, duur en intensiteit mild en wordt deze angst niet als problematisch ervaren (Ollendick, King & Muris, 2002). Uit internationaal onderzoek van Costello en Arnold (1995, zoals geciteerd in Wijsbroek, Hale, Raaijmakers & Muris, 2005) blijkt dat er bij vijf tot zeventien procent van kinderen en adolescenten sprake is van een angststoornis. Onderzoek in Nederland constateert een prevalentie van angststoornissen bij adolescenten van 10,5 procent (Verhulst, Van der Ende, Ferdinand & Kasius, 1997, zoals geciteerd in Wijsbroek et al., 2005).

Schoolangst is niet opgenomen als een aparte angststoornis in de DSM-IV-TR (American Psychiatric Association, 2000). Doordat schoolangst niet in de DSM-IV-TR voorkomt is de definitie niet eenduidig waardoor er veel tegenstrijdige literatuur over is te vinden. Zo is de prevalentie ook onderzocht bij verschillende definities van schoolangst en varieert daardoor volgens onderzoek van Elliott (1999) van nul tot 25 procent. Volgens onderwijsinstanties in Engeland en Wales weigert één tot twee procent van de kinderen en adolescenten naar school te gaan in verhouding tot vijf procent in de klinische populatie (Elliott, 1999). Voordat de prevalentie van schoolangst kan worden onderzocht is een definitie nodig. Om een definitie van schoolangst te formuleren zijn meerdere onderzoeken aangehaald.

Allereerst is er gekeken naar de relatie tussen een separatie angststoornis en

schoolangst. Tegenzin om naar school te gaan wordt in de DSM-IV-TR genoemd als één van de symptomen van een separatie angststoornis. Niet alle kinderen met een separatie angststoornis hebben echter angst naar school te gaan en niet alle kinderen die schoolangst vertonen hebben een separatie angststoornis. Separatie angststoornis en schoolangst kan dus met elkaar in verband staan maar dit is niet altijd het geval (Brand & O'Conner, 2004; Wicks-Nelson & Israel, 2009).

De artikelen van King en Bernstein (2001) en in het boek van Wicks-Nelson en Israel (2009) wordt er niet gesproken van schoolangst maar van schoolweigeren. Deze term is veelomvattender en uitgebreider. Schoolweigeren wordt gezien als moeilijkheden hebben omtrent het naar school te gaan, geassocieerd met emotionele zorgen, angst en depressie (King et al., 2001). Hiernaast nemen Wicks-Nelson en Israel (2009) ook het krijgen van aandacht van ouders door thuis te blijven en de concrete voordelen van het thuis zijn mee in het begrip schoolweigeren. Er wordt gekozen om de definitie van schoolweigeren niet te gebruiken in het onderzoek omdat het niet alleen angst aspecten betreft.

Een laatste afweging bij het formuleren van de definitie van schoolangst is het wel of niet betrekken van spijbelaars, die gedefinieerd worden als kinderen die zonder dat ouders het weten niet op school zijn (King et al., 2001). De motieven van spijbelaars worden niet geassocieerd met angst (King et al., 2001), op basis hiervan wordt besloten spijbelaars ook niet mee te nemen in de definitie van schoolangst

De bovengenoemde onderzoeken geven aan wat er niet onder de definitie van schoolangst wordt verstaan. Omdat er geen literatuur is over een eenduidige definitie van schoolangst is er voor dit artikel een definitie opgesteld. Schoolangst wordt gezien als moeilijkheden op school (met eventueel als gevolg weigeren om naar school te gaan) op basis van angstsymptomen, die geassocieerd zijn competentie gevoelens met betrekking tot de sociale omgang met anderen en het academisch presteren op school. Competentie en relatievorming worden als twee van de drie basisbehoeften beschouwd voor kinderen en adolescenten in de schoolcontext (Doorn & Verheij, 2008).

Sekse en leeftijd met betrekking tot schoolangst

Onderzoeken naar de verschillen in sekse met betrekking tot schoolangst komen niet met dezelfde bevindingen. Volgens Birmaher en collega's (1997) komt schoolangst meer voor bij meisjes dan bij jongens. Ander onderzoek concludeert dat schoolweigeren bij beide seksegroepen evenveel voorkomt (King et al., 2001; Stroobant & Jones, 2006). Of dit ook geldt voor schoolangst is niet te zeggen.

Ook zijn er verschillen in leeftijd met betrekking tot schoolweigeren. In de leeftijdsgroep van 5 tot 7 jaar, de leeftijdsgroep van 10 tot 11 jaar en op de leeftijd van

14 jaar, is er het meest sprake van schoolweigeren (Elliott, 1999; King & Bernstein, 2001).

Middelengebruik

In de adolescentie is experimenteren een middel om het zelfstandig worden te bevorderen (Van Beemen, 2001). Menig adolescent experimenteert dan ook met het gebruik van middelen tijdens de adolescentie. Middelengebruik is de consumptie van alcoholische dranken, verdovende middelen en/of psychofarmaca (Cairano, Molinengo, Bonino, Miceli & Schuur, 2009).

De cijfers van adolescenten die middelen gebruiken loopt op tot het 18de levensjaar, daarna is een daling te zien onder de meeste adolescenten (Zapert, Snow & Tebes 2002). Door Cairano en collega's (2009) is geconcludeerd dat adolescenten die vroeg beginnen met het gebruik van één van de soorten middelen, zij ook eerder beginnen met anderen middelen. Dit in vergelijking met adolescenten die later in de adolescentie middelen gebruiken of adolescenten die geen middelen gebruiken.

Het gebruiken van middelen is niet alleen gerelateerd aan de experimenteerlust die adolescenten ervaren, het heeft ook te maken met de peer-groep waarvan de adolescent deel uitmaakt en hoe het psychosociaal welbevinden van de adolescent is. Zo blijkt uit Engels en Knibbe (2000, zoals geciteerd in Cairano et al., 2009) dat adolescenten veel waarden hechten aan vriendschap en relaties, waardoor zij sneller geneigd zijn tot het gebruiken van middelen, om de vriendschap of relatie in stand te worstelen met emoties gebruiken relatief gezien meer middelen dan adolescenten die minder worstelen met emoties. (Palen & Coatsworth 2007).

Sekse en culturele achtergrond met betrekking tot middelengebruik

Volgens Junger-Tas, Steketee en Moll (2008) is er bij het gebruik van middelen vrijwel geen discrepantie tussen de seksen. Ook bij het gebruik van alcohol zijn er geen sekse verschillen en beginnen ze op dezelfde leeftijd, rond het 12de levensjaar. Soft drugs wordt minder vaak gebruikt dan alcohol door adolescenten (15%). Maar hier is er ook geen verschil in sekse, dit zelfde geldt voor harddrugs. Daarnaast blijkt dat adolescenten die soft drugs gebruiken bijna altijd eerst alcohol of een sigaret geprobeerd hebben. Het gebruiken van hard drugs gebeurt meestal vervolgend op het gebruiken van soft drugs (Zapert et al, 2002).

Culturele aspecten spelen ook een rol, uit een onderzoek van Cairano en collega's (2009) bleek dat er een verschil is tussen het alcohol gebruik van Italiaanse adolescenten en Nederlandse adolescenten. Italiaanse adolescenten beginnen eerder met het drinken van alcohol dan Nederlandse adolescenten. De oorzaak van dit verschil is te vinden in het alcohol gebruik tussen Noord Europese landen en mediterrane landen. In Italië is het

immers heel gewoon om tijdens de lunch of bij het avond eten een glas wijn mee te drinken met de ouders. Wat betreft het gebruik van verdovende middelen zijn de Italiaanse adolescenten later dan Nederlandse adolescenten. Door dit onderzoek over Italiaanse en Nederlandse adolescenten is te stellen dat cultuur van invloed is op het gebruik van middelen. Verder is zowel uit onderzoek van Palmer en collega's (2009) als door Corneille en Belgrave (2007) gebleken dat etnische minderheden in Amerika minder middelen gebruiken dan witte Amerikanen. Er is echter meer onderzoek nodig naar het middelengebruik van etnische minderheden in Nederland.

Delinquentie

Gedurende de adolescentie is er sprake van een sterke toename in het aantal delinquente activiteiten (Raaijmakers, Engels, & van Hoof, 2005). Survey-onderzoeken onder middelbare scholieren in Westerse samenlevingen, toonden aan dat de prevalentie van gewelddadige misdaden, vandalisme en misdrijven tegen eigendom vanaf 10- en 11-jarige leeftijd beginnen te stijgen (Fergusson, Horwood, & Lynskey, 1997; Johnson, Hoffmann, Su, & Gerstein, 1997, zoals geciteerd in Raaijmakers, Engels, & van Hoof, 2005). Deze toename blijkt tot 16- en 17-jarige leeftijd aan te houden en na deze leeftijdperiode, met name vanaf de jongvolwassenheid, af te nemen. Uit andere studies is echter gebleken dat er sprake is van een hoge stabiliteit van delinquentie over tijd (Brook, Whiteman, Finch, & Cohen, 1996; Sampson & Laub, 1992, zoals geciteerd in Raaijmakers, Engels, & van Hoof, 2005). Delinquent gedrag wordt door Luijpers (2000) beschreven als daden die kunnen leiden tot de victimisatie van anderen en zowel voor volwassen als jeugdigen strafbaar zijn gesteld door de centrale autoriteit (Luijpers, 2002, zoals geciteerd in raaijmakers, Engels, & van Hoof, 2005). Aangezien in deze studie onderzoek gedaan wordt naar delinquentie onder adolescenten, refereert het begrip ook naar bepaalde daden die alleen illegaal zijn voor jeugdigen onder de 18 jaar, zoals drugsgebruik (Wicks-Nelson & Israel, 2009). Delinquentie kan met behulp van verschillende vragenlijsten gemeten worden. In dit onderzoek is gekozen voor items die zich richten op diefstal, vernieling van openbaar bezit, geweldpleging en drugsgebruik.

In Nederland is de gewelddadige criminaliteit vanaf 1980 begonnen met stijgen en heeft het aantal zich zelfs viervoudigd tussen 1980 en 1995 (Wittebrood, 2003). Deze doorgaande stijging is voornamelijk toegeschreven aan het aantal jeugdige overtreeders (Wittebrood, 2003). De stabiele stijging over de jaren in gepleegde misdaad onder adolescenten, kan mogelijk indiceren dat jeugddelinquentie in Nederland serieuzer aan het worden is (Komen, 2002). Gedurende de adolescentie maken jongeren zich los van hun ouders en zoeken ze meer toenadering tot hun leeftijdsgenoten. Sociale relaties worden erg belangrijk en men houdt zich meer bezig met hoe anderen over hen denken.

Het toegenomen belang van sociale relaties impliceert ook een toename in mogelijkheden voor sociale beïnvloeding (Grusec & Hastings, 2007). Hierdoor zijn jongeren voornamelijk gevoelig voor negatieve invloeden van leeftijdsgenoten. Uit onderzoek blijkt dan ook dat adolescenten die autoriteit afwijzen, een grote kans hebben om zich met delinquente groepen te identificeren. Deze groepsidentificatie leidt op den duur weer tot een toename in delinquent gedrag (Emler & Reicher, 1995, zoals geciteerd in Mak, Heaven, & Rummery, 2003). Over het verloop van verschillende vormen van delinquent gedrag, is uit de literatuur ook het een en ander bekend geworden. Serieuzere vormen lijken zich voornamelijk wat later in de adolescentie voor te doen (van Nieuwenhuizen et al., 2009). Junger-Tas, Terlouw en Klein (1994) toonden aan dat serieuzere misdaden, zoals het toebrengen van schade aan personen, stelen van dure goederen en opzettelijk vernielen van openbaar bezit, voornamelijk door oudere adolescenten (16-18 jaar) gepleegd worden. Uit het onderzoek van (van Nieuwenhuizen et al., 2009) kwam ook nog naar voren dat delinquent gedrag bij volwassenen (19-40 jaar), geïnternaliseerd bleek te zijn in de levensstijl en het 'zelf' van een persoon. Hieruit kan geconcludeerd worden dat serieus delinquent gedrag dat in de adolescentie optreedt, mogelijk kan aanhouden tot in de volwassenheid.

Sekse en culturele achtergrond met betrekking tot delinquentie

Volgens een onderzoek van Junger-Tas, Terlouw en Klein (1994) is namelijk gebleken dat het afkomstig zijn vanuit een etnische minderheid en van het mannelijke geslacht, risicofactoren voor de ontwikkeling van delinquentie zijn. Etnische minderheden in Nederland hebben over het algemeen een groter risico om in contact te komen met delinquent gedrag (Blom, Oudhof, Bijl, & Bakker, 2005). Ook is het aangetoond dat jongens frequentere en ernstigere vormen van delinquent gedrag vertonen (Engels, Luijpers, Landsheer, & Meeus, 2004, zoals geciteerd in Raaijmakers, Engels, & van Hoof, 2005). Daarnaast blijken jongens, vergeleken met meisjes, ook vier keer zoveel gewelddadig gedrag tegenover mensen te vertonen. Dit verschil blijft zich gedurende de hele adolescentie standhouden (Junger-Tas, Terlouw & Klein, 1994). Er is echter geen verschil gevonden tussen meisjes en jongens als het gaat om de frequentie van een normatieve- en difuus- vermijdende oriëntatie.

Geïntegreerde identiteit

De belangrijkste ontwikkelingstaak tijdens adolescentie is het vormen van een stabiele, coherente en geïntegreerde identiteit (Erikson, 1968, zoals geciteerd in Jackson & Goossens, 2006). In de adolescentie moet men identiteit- definiërende verbintenissen aangaan welke hen naar het volwassen leven zullen begeleiden. Het is een periode van identiteit versus identiteit- verwarring waarin adolescenten een balans proberen te

vinden door te experimenteren, exploreren en verschillende mogelijkheden van zichzelf te onderzoeken om zo later in het leven betekenisvolle geïntegreerde identiteitsverbindingen aan kunnen gaan (Erikson, 1968, zoals geciteerd in Jackson & Goossens, 2006).

Marcia (1966) beschrijft een statusmodel over identiteit, waarin exploratie en commitment centraal staan. Onder exploratie wordt verstaan dat de adolescent zoekt naar meerdere mogelijkheden en alternatieven, terwijl commitment inhoudt dat de adolescent voor zichzelf keuzes heeft gemaakt en ook binding heeft met deze keuzes. Vier identiteit statussen worden onderscheiden: *identity diffusion* (weinig exploratie en weinig commitment), *identity foreclosure* (weinig exploratie en veel commitment), *identity moratorium* (veel exploratie en weinig commitment) en *identity achievement* (veel exploratie en veel commitment). De *identity moratorium* status is van de vier statussen het meest geassocieerd met het hebben van angst (Crocetti, Klimstra, Keijsers, Hale & Meeus, 2009; Schwartz, Zamboanga, Weisskirch & Rodriguez, 2009). Een geïntegreerde identiteit kan pas ontstaan als iemand de status *identity achievement* heeft bereikt en er sprake is van spatiale continuïteit.

Zowel Erikson (1963) als Marcia (1966) spreken over verschillende fasen in de ontwikkeling van identiteit die adolescenten doorlopen. Deze verschillende fasen kunnen leiden tot het verwerven van een geïntegreerde identiteit bij een adolescent. Een geïntegreerde identiteit wordt gedefinieerd als temporele en spatiale identiteit. Dit houdt in dat de adolescent in de tijd en op verschillende plaatsen steeds dezelfde persoon is en zichzelf ook de moeite waard vind (Hoof, 1999).

Sekse, leeftijd en culturele achtergrond met betrekking tot geïntegreerde identiteit

Verschillen in sekse en leeftijd met betrekking tot de identiteitsontwikkeling zijn gevonden. Klimstra, Hale, Raaijmakers, Branje en Meeus (2010) concluderen dat exploratie met betrekking tot identiteit bij beiden seksen voornamelijk plaatsvindt in de midden en late adolescentie. Meisjes exploreren in vergelijking tot jongens mindere keren. Een verklaring die hiervoor genoemd wordt is dat meisjes prefereren om vast te houden aan sociale banden die ze al hebben gemaakt. Onderzoek naar de relatie tussen culturele achtergrond en geïntegreerde identiteit is niet bekend.

Sociale angststoornis en geïntegreerde identiteit

Onderzoek op het terrein van identiteitsontwikkeling indiceert dat dit gerelateerd is aan angstproblematiek gedurende de adolescentie (Crocetti, Rubini & Meeus, 2008; Crocetti, Klimstra, Keijsers, Hale & Meeus, 2009). Adolescenten met een hoge mate van angsten laten meer problemen zien wat betreft identiteitsformatie in vergelijking met

leeftijdsgenoten met minder angsten. Wanneer deze angstige adolescenten ouder worden, laten ze meer onzekerheid over hun verbintenissen zien en heroverwegen deze sterk waardoor ze grote moeilijkheden ondervinden in het maken van relevante identiteitsbeslissingen (Crocetti, et. al., 2009). Het is echter mogelijk dat er sprake is van een bi- directionele relatie tussen identiteitsontwikkeling en angstproblematiek gedurende adolescentie. Een recentelijk ontwikkeld model wat betreft identiteitsvorming maakt onderscheid in drie structurele dimensies omtrent identiteitsontwikkeling; verbintenissen, diepgaande verkenning en heroverweging van verbintenissen (Crocetti, et. al., 2008; Crocetti, et. al., 2009). Deze identiteitsdimensies bleken gerelateerd aan angstproblematiek onder adolescenten (Crocetti, et. al., 2008). De mate van identiteitsverbintenissen bleek een sterke indicator voor een positieve identiteitsontwikkeling. Het was tevens sterk gerelateerd aan emotionele stabiliteit en bleek negatief geassocieerd met angstsymptomen. Diepgaande verkenning was negatief gerelateerd aan emotionele stabiliteit en positief gerelateerd aan angstsymptomen. Heroverweging van verbintenissen was sterk gerelateerd aan angstsymptomen. Naast specifieke dimensies van identiteitsontwikkeling kan men ook kijken naar de mate van integratie van de identiteit in verschillende contexten en gedurende tijd. Temporeel-spatieel continuïteit is een voorwaarde voor cultuurspecifieke manifestaties van identiteit (van Hoof, 1999) en dus tevens interessant om te onderzoeken in relatie met angstproblematiek. Uit het onderzoek van van Hoof en Raaijmakers (2002) komt een positieve relatie tussen de mate van spatieel geïntegreerde identiteit en welzijn naar voren. Spatieel continue identiteit bleek zowel lineair als curvenlineair gerelateerd aan welzijn. Verder is er echter weinig onderzoek dat aandacht schenkt aan de temporeel-spatieel continuïteit van identiteit (van Hoof, 1999), ook niet in relatie tot angstproblematiek onder adolescenten. In dit onderzoek wil men dan ook de mogelijke relatie tussen sociale fobie en geïntegreerde identiteit verder onderzoeken.

Over de invloed van sekse op de relatie tussen sociale fobie en geïntegreerde identiteit is nog weinig bekend. Wel bleek uit het onderzoek van Crocetti en collega's (2009) dat meisjes tot de groep met hogere angsten en meer problematiek aangaande identiteitsformatie behoorden. Meisjes lieten een lagere mate van oorspronkelijke heroverweging zien, maar een hogere mate van verandering van identiteit. Klimstra en collega's (2010) toonden in hun onderzoek aan dat er voor jongens en meisjes sprake is van een gelijke mate van stabiliteit en progressieve ontwikkelingsveranderingen gedurende tijd. Dit gaat mogelijk samen met even veel angstproblematiek. Al met al is hier nog weinig over bekend en is het dan ook interessant om af te vragen of de relatie tussen sociale fobie en geïntegreerde identiteit beïnvloed wordt door sekse. Dat adolescentie een belangrijke periode is voor het vormen van een identiteit is bekend,

maar er is nog weinig informatie omtrent de invloed van precieze leeftijden binnen adolescentie op identiteitsformatie en mogelijke angst problematiek. In dit onderzoek zal dan ook gekeken worden naar de relatie tussen sociale fobie en geïntegreerde identiteit bij adolescenten van verschillende leeftijden.

Schoolangst en geïntegreerde identiteit

Over de relatie tussen schoolangst en geïntegreerde identiteit is geen onderzoek bekend. Wel bestaat er onderzoek naar de relatie tussen angst in het algemeen en de ontwikkeling van de identiteit. Exploratie kan gepaard gaan met veel onzekerheden en twijfels, wat weer kan leiden tot gedrags- en emotionele problemen, waaronder angst. Adolescenten die blijven exploreren en niet tot commitment komen hebben meer kans op angstsymptomen (Crocetti et al., 2009; Schwartz et al., 2009).

Er is alleen onderzoek naar de invloed van sekse en leeftijd op schoolangst en de identiteitsontwikkeling los van elkaar, waarbij wel verschillen naar voren komen.

School speelt een belangrijke rol in het dagelijkse leven van adolescenten. Ook is de schoolcontext door adolescenten genoemd als één van de vier relevante contexten voor het ontwikkelen van een identiteit (Hoof et al., 2002). Er wordt uitgegaan van het idee dat schoolangst te maken heeft met onzekerheid over eigen competentie en de sociale omgang met anderen. Ook identiteitsexploratie gaat gepaard met onzekerheden en twijfels over het eigen kunnen. Daarom is het van belang dat de volgende vraag onderzocht wordt: wat is de relatie tussen schoolangst en geïntegreerde identiteit bij jongens en meisjes van verschillende leeftijd? Op basis van literatuur kunnen er geen verwachtingen worden uitgesproken met betrekking tot schoolangst. Hoe minder *identity achievement* de adolescent heeft bereikt, hoe meer kans hij of zij heeft op angstproblemen. Er wordt verwacht dat dit ook geldt voor de relatie tussen geïntegreerde identiteit en schoolangst.

Omdat er verschillen zijn gevonden in sekse bij zowel schoolangst en de ontwikkeling van de identiteit, wordt er verwacht dat sekse van invloed is op de relatie tussen schoolangst en geïntegreerde identiteit. Er zijn ook verschillen gevonden in leeftijd bij zowel schoolangst en de ontwikkeling van de identiteit. Er wordt ook verwacht dat leeftijd van invloed is op de relatie tussen schoolangst en geïntegreerde identiteit.

Middelengebruik en geïntegreerde identiteit

Adolescenten zijn volwassenen in wording, die op weg naar volwassenheid allerlei obstakels tegen kunnen komen. Het gebruiken van middelen kan voor adolescenten niet alleen een reden zijn om te experimenteren, het kan ook een manier zijn om met obstakels om te gaan. Adolescenten geven aan dat wanneer zij middelen gebruiken, het hen onder andere een goed gevoel geeft, er wordt plezier aan beleefd en bij problemen

ervaren zij deze problemen minder heftig (Palen & Coatsworth, 2007).

Over de relatie tussen middelengebruik en geïntegreerde identiteit is geen literatuur te vinden. Er is wel literatuur beschikbaar over middelengebruik en identiteit, dit is van belang omdat de ontwikkeling van adolescenten ook te maken heeft met het vormen van een geïntegreerde identiteit.

Uit onderzoek van Spruit, De Goede, Iedema, Maas en Duindam (1999) is gebleken dat er hoe meer de identiteit ontwikkeld is, hoe minder soft drugs gebruikt wordt in Nederland. Bij adolescenten van wie de identiteit minder ontwikkeld is, is er sprake van meer softdrugs gebruik. Volgens Good, Grand, Newby-Clark en Adams (2008) hebben adolescenten die frequent middelen gebruiken meer te maken met gezondheidsproblemen, zijn zij minder emotioneel gezond en het percentage school uitval ligt hoger dan adolescenten die incidenteel of geen middelen gebruiken. Daarbij concluderen zij dat adolescenten die (nog) geen gevormde identiteit hebben, vaker middelen gebruiken dan adolescenten met een gevormde identiteit.

Het gebruik van middelen heeft invloed op het gedrag van adolescenten, onder invloed kunnen adolescenten dingen doen of laten die zij anders niet doen (Young et al., 2002). Om deze reden is het belangrijk om de relatie tussen middelengebruik en het wel of niet verwerven van een geïntegreerde identiteit bij jongens en meisjes met verschillende culturele achtergronden in kaart te brengen. Daarnaast kan aan de hand van de gevonden literatuur verwacht worden dat er een relatie is tussen de genoemde variabelen. Verder is het belangrijk dat wanneer blijkt dat middelengebruik een relatie heeft met geïntegreerde identiteit, daarmee gesteld kan worden dat deze relatie van invloed is op de psychosociale ontwikkeling. Preventie is hierdoor van wezenlijk belang om zodoende de ontwikkeling van adolescenten niet te schaden.

Delinquentie en geïntegreerde identiteit

Onderzoek op het terrein van identiteitsontwikkeling suggereert dat deelname in probleem- of risicogedrag gezien kan worden als een normale vorm van identiteitsverkenning (Dworkin, 2005; Mitchell, Crenshaw, Bunton, & Green, 2001, zoals geciteerd in Good, Grand, Newby-Clark, & Adams, 2008). Volgens Erikson draagt het experimenteren met verschillende identiteitsconcepten in de adolescentie bij aan het vormen van identiteitdefiniërende verbintenissen in belangrijke domeinen voor de identiteitsontwikkeling (Erikson, 1968, zoals geciteerd in Seligman & Shanok, 1996). Dit is van belang om tot een stabiele, coherente en geïntegreerde identiteit te kunnen komen (Crocetti, Klimstra, Keijzers, Hale, & Meeus, 2009). Uit onderzoek is herhaaldelijk aangetoond dat een identiteitsverbintenis dat vooraf is gegaan zonder enige identiteitsverkenning, leidt tot hogere scores op probleemgedragingen (Adams, Munro,

Munro, Doherty-Poirer, & Edwards, 2005; Christopherson, Jones, & Sales, 1988; Jones & Hartmann, 1988; Jones, Hartmann, Grouchowski, & Glider, 1989; White & Jones, 1996, zoals geciteerd in Good, Grand, Newby-Clark, & Adams, 2008). Een andere veelgebruikte theorie in onderzoeksliteratuur is Berzonsky's zelf- theorie (Berzonsky, 1989, 1990, zoals geciteerd in Phillips & Pittman, 2007). Zijn drie identiteitsstijlen, de diffuus-vermijdende-, normatieve- en informatieve oriëntatie, sluiten goed aan bij de operationalisatie van Erikson's ego-identiteit dimensies door Marcia (realisatie, vroegtijdige afsluiting, exploratie en diffusie) (Phillips & Pittman, 2007). Uit verschillende studies is de *diffuus-vermijdende oriëntatie* als de meest voorkomende identiteitsstijl onder adolescenten naar voren gekomen. Deze adolescenten bleken ook hoger te scoren op het vertonen van delinquent gedrag. (Adams et al., 2001; Munro, Munro, Doherty-Porer & Edwards, 2005; Phillips & Pittman, 2007). Er is verder aangetoond dat een diffuus- vermijdende oriëntatie gekenmerkt wordt door het uitstellen van keuzes, maken van opportunistische keuzes en vermijden van conflicten (Berzonsky, 1989, 1990, zoals geciteerd in Phillip & Pittman, 2007). Deze karakteristieken kunnen volgens Berzonsky leiden tot een externe 'locus of control', wat ze kwetsbaarder maakt voor deelname in risicovolle activiteiten. Een *informatieve en normatieve identiteitsstijl* is volgens literatuur gerelateerd aan lagere niveaus van delinquent gedrag (Adams, Munro, Munro, Doherty-Poirer, & Edwards, 2005; Phillip & Pittman, 2007). Adolescenten met een informatieve oriëntatie bleken wel te experimenteren met risicovol gedrag, maar in mindere mate dan diffuus-vermijdende leeftijdsgenoten. Dit kan verklaard worden door de associatie van deze identiteitsstijl met een sterkere oriëntatie om onbekende activiteiten te ervaren (Adams, Munro, Munro, Doherty-Poirer, & Edwards, 2005). De *normatieve identiteitsstijl* is gerelateerd aan een minder sterke oriëntatie voor exploratie en een grotere behoefte aan de instandhouding van normen en verwachtingen van significante anderen. Uit onderzoek is dan ook gebleken dat deze jongeren het laagst scoren op delinquent gedrag (Adams, Munro, Munro, Doherty-Poirer, & Edwards, 2005; Phillip & Pittman, 2007). Naast specifieke dimensies van identiteitsontwikkeling kan men ook kijken naar de mate van integratie van de identiteit in verschillende contexten en gedurende tijd. Temporeel-spatieel continuïteit is een voorwaarde voor cultuurspecifieke manifestaties van identiteit en daarom interessant om te onderzoeken in relatie tot delinquentie (van Hoof, 1999). Alhoewel uit onderzoek is gebleken dat er een positieve relatie is tussen de mate van spatieel geïntegreerde identiteit en welzijn, is er verder weinig onderzoek gedaan naar dit begrip (van Hoof & Raaijmakers, 2002). In dit onderzoek zal dan ook de mogelijke relatie tussen delinquentie en geïntegreerde identiteit verder worden onderzocht. Verder is in relatie met identiteit naar voren gekomen dat adolescente jongens over het algemeen vaker over een difuus-vermijdende oriëntatie blijken te beschikken, terwijl meisjes

meestal een informatie-georiënteerde identiteitsstijl laten zien (Berzonsky 1989, 1990, zoals geciteerd in Phillips & Pittman, 2007; Phillip & Pittman, 2007). Er is echter geen verschil gevonden tussen meisjes en jongens als het gaat om de frequentie van een normatieve- en difuus- vermijdende oriëntatie. Als het gaat om de invloed van een culturele achtergrond in het proces van identiteitsformatie en ontwikkeling van delinquentie, blijkt dat hierover nog weinig informatie beschikbaar is. Om deze reden zal deze relatie bij adolescenten van verschillende seksen nagegaan worden.

Onderzoeksopzet

Sample

De Universiteit Utrecht doet longitudinaal onderzoek naar angsten en bepaalde ontwikkelingskenmerken van middelbare scholieren. De data wordt verzameld met behulp van vragenlijsten, klassikaal afgenomen op de scholen. Dit onderzoek betreft 1805 respondenten, waarvan 848 jongens, 951 meisjes en 6 respondenten waarvan het geslacht onbekend is. Zij zijn afkomstig van middelbare schoolklassen met HAVO, VWO, HAVO/VWO en gymnasium niveau, verspreid over Nederland. Het geboortjaar van de respondenten varieert van 1991 tot 1999 waarbij de gemiddelde leeftijd 15 jaar betreft. Er zijn 1548 respondenten waarvan beide ouders in Nederland geboren zijn, bij 137 respondenten is één van de ouders in het buitenland geboren en van 115 respondenten zijn beide ouders in het buitenland geboren.

In het onderzoek staat de volgende vraag centraal: 'Wat is de relatie van sociale fobie, school angst, middelengebruik en delinquentie met geïntegreerde identiteit bij jongens en meisjes van verschillende leeftijden en met verschillende culturele achtergronden?' De afhankelijke variabelen uit de vraagstelling zijn sociale fobie, school angst, middelengebruik en delinquentie. Geïntegreerde identiteit, leeftijd, sekse en culturele achtergrond behoren tot de onafhankelijke variabelen.

Method

Dit onderzoek richt zich op sociale fobie, schoolangst, middelengebruik en delinquentie.

Tot een sociale fobie behoort de angst om bekeken of beoordeeld te worden door andere mensen. Voorbeelden hiervan zijn de angst voor het spreken en eten in het openbaar en het ontmoeten van nieuwe mensen (Gray, 2007).

Schoolangst is volgens de DSM-IV één van de acht symptomen die onder een sociale angststoornis vallen (American Psychiatric Association, 2000). In dit onderzoek wordt het echter als een op zichzelf staande angststoornis gezien. Er is sprake van schoolangst wanneer een adolescent excessieve angsten en zorgen heeft betreffende het naar school gaan, wat in sommige situaties kan leiden tot schoolvermijding (Wicks-Nelson & Israel, 2009).

Beide angsten worden gemeten aan de hand van de SCARED vragenlijst, bestaande uit 38 items. De responscategorieën zijn ingedeeld in een driepunts-Likert-schaal (0 = nooit; 1 = soms; 2 = vaak). Een voorbeeld-item voor de sociale-angstschaal is: 'Ik vind het moeilijk om met mensen te praten die ik niet ken'. Een voorbeeld-item dat schoolangst meet is: 'Ik maak me zorgen over naar school gaan'. De subschalen van de SCARED vragenlijst hebben een goede interne consistentie. De betrouwbaarheid van de sociale angst subschaal ($r = .82$) is goed en de betrouwbaarheid van de schoolangst

subschaal ($r = .65$) is voldoende (Wijsbroek, Hale, Raaijmakers & Muris 2005). In dit onderzoek is de interne consistentie van de subschaal sociale fobie goed; de Cronbach's alpha is .812. De interne consistentie van de subschaal schoolangst is voldoende; de Cronbach's alpha is .62.

Naast de angstvariabelen is er de variabele middelengebruik. Hieronder wordt de consumptie van alcoholische dranken, verdovende middelen en/of psychofarmaca verstaan. Of er sprake is van middelengebruik en in welke mate, wordt aan de hand van een vragenlijst bestaande uit 7 items gemeten. De responscategorieën (met uitzondering van vraag drie) zijn ingedeeld in zes gesloten antwoordmogelijkheden (0 = geen, 1 = één tot drie dagen in de vier weken, 2 = één tot twee dagen per week, 3 = drie tot vier dagen per week, 4 = vijf tot zes dagen per week, 5 = iedere dag). Een voorbeeld-item is: 'Hoe vaak heb je de laatste vier weken alcohol gedronken?'. Daar de antwoordcategorieën verschillen per item zijn deze gestandaardiseerd. De variabele geeft de gemiddelde score weer van de 7 items. De interne consistentie van de subschaal middelengebruik is goed; de Cronbach's alpha is .73.

Tevens wordt de variabele delinquentie gemeten. Dit refereert naar een criminele daad die leidt tot de (mogelijke) victimisatie van anderen, wat zowel voor volwassenen en jeugdigen strafbaar is (Wicks-Nelson & Israel, 2009). Delinquentie kan op verscheidene manieren worden gedefinieerd. In dit onderzoek wordt delinquentie gezien als wetovertredend gedrag (Baerveldt, 1992). Dit wordt gemeten met behulp van 16 items, die zich richten op mogelijk delinquent gedrag die zich in het afgelopen jaar heeft voorgedaan. De responscategorieën zijn ingedeeld in een vierpunt-schaal (1= nooit, 2 = één keer, 3 = twee/drie keer, 4 = vier keer of meer). Een voorbeeld-item is 'Door de politie opgepakt omdat je iets had gedaan'. Hier geldt tevens dat er nog niets vermeld kan worden over de betrouwbaarheid en validiteit. De interne consistentie van de subschaal delinquentie is goed; de Cronbach's alpha is .81.

De volgende variabele die gemeten wordt is de geïntegreerde identiteit, gedefinieerd als temporele en spatiële identiteit. Een geïntegreerde identiteit houdt in dat je in de tijd en op verschillende plaatsen steeds dezelfde persoon bent, die als persoon ook de moeite waard is. De geïntegreerde identiteit wordt gemeten aan de hand van een vragenlijst bestaande uit 85 items. Er worden zeven contexten aangeboden; school, thuis, vrije tijd, werk, religie, politiek en een eigen thuis voor adolescenten die niet bij hun ouders wonen. Vervolgens is het de bedoeling dat de adolescenten hier drie contexten uit kiezen. De adolescent maakt de keuze voor de context waarvan hij/zij denkt: 'Als je me daar meemaakt of bezig ziet, zou je me heel goed leren kennen'. Over deze zeven contexten en dan met name over de zelfgekozen gebieden, worden gesloten en meerkeuze vragen gesteld. De meerkeuze vragen zijn ingedeeld in een zevenpunt-schaal

(-3 = zo ben ik daar helemaal niet, 0 = geen van beiden, +3 = zo ben ik daar helemaal, de andere cijfers staan voor wat daar tussen ligt). Een voorbeeld- item is: 'Ik ben rechtvaardig'. Bij de analyses met betrekking tot geïntegreerde identiteit wordt gebruik gemaakt van de variabele horizontale integratie. Deze variabele slaat op de integratie van domeingebonden identiteiten met elkaar. De interne consistentie van de subschaal horizontale integratie is goed; de Cronbach's alpha is .85.

Na de invoering van de data worden de variabelen sociale angst, schoolangst, middelengebruik en delinquentie gevormd. Met behulp van een factoranalyse wordt er bij elk van de vier variabelen gekeken of de samenhang tussen de items door één achterliggende factor kan worden verklaard. Met een verklaarde variantie boven de 30 procent is dit het geval. De verklaarde variantie van de factor sociale angst is 64,0 procent en de factorladingen hebben een spreiding van .731 tot .831. De verklaarde variantie van de variabele schoolangst is 49,81 procent en de factorladingen hebben een spreiding van .637 tot .775. Bij de variabele middelengebruik is de verklaarde variantie 15,8 procent, en de spreiding van de factorladingen loopt van .485 tot .861. Tenslotte is de verklaarde variantie van delinquentie 37,7 procent en is er een spreiding van factorladingen van .544 tot .674. De scores op de items van alle vier de variabelen worden gedeels verklaard door één achterliggende factor.

Resultaten

De centrale vraag in het artikel is: 'Wat is de relatie van sociale fobie, school angst, middelengebruik en delinquentie met geïntegreerde identiteit bij jongens en meisjes van verschillende leeftijden en met verschillende culturele achtergronden?'. De vier deelvraagstellingen met ieder een andere afhankelijke variabele worden apart beschreven.

De vier deelvraagstellingen met ieder een andere afhankelijke variabele worden apart beschreven.

Allereerst is gekeken naar de beschrijvende statistieken van de variabelen sociale fobie, schoolangst, middelen gebruik, delinquentie en horizontale integratie bij jongens en meisjes van verschillende leeftijden en verschillende culturele achtergronden (zie tabel 1). Er is gekeken naar het gemiddelde (M), de standaarddeviatie (SD) en verschillen in aantallen (N) binnen deze groepen.

Deelvraag 1: Wat is de relatie tussen sociale fobie en geïntegreerde identiteit bij adolescenten van verschillende sekse en leeftijd?

Regressieanalyse 1: horizontale integratie op schoolangst

Met een lineaire regressieanalyse wordt onderzocht wat de relatie is tussen een afhankelijke (sociale fobie) en een onafhankelijke variabele (horizontale integratie).

Bij de analyse zijn een aantal stappen gevolgd. Allereerst is de variabele horizontale integratie gecentreerd. Vervolgens is een lineaire regressie uitgevoerd met als afhankelijke variabele sociale fobie en als onafhankelijke variabele horizontale integratie (gecentreerd). De resultaten zijn weergegeven in tabel 2. De relatie tussen horizontale integratie en sociale fobie is significant en negatief. Dit betekent hoe meer er sprake is van horizontale integratie, hoe lager de mate van sociale angsten. De variantie van sociale fobie wordt voor 5,7 % verklaard door horizontale integratie, dit is een zwak lineair verband.

Regressieanalyse 2: horizontale integratie op sociale fobie met sekse en leeftijd als moderatoren

Hier op volgend is gekeken naar de relatie tussen de afhankelijke variabele (sociale fobie) en de onafhankelijke variabele (horizontale integratie) waarop de moderatoren (sekse en leeftijd) mogelijk invloed uitoefenen (Baron & Kenny, 1986).

Tabel 1. *Beschrijvende statistieken van sociale fobie, schoolangst, middelengebruik, delinquentie en geïntegreerde identiteit.*

	Sekse						Leeftijd						Culturele achtergrond								
	Jongen			Meisje			Jong			Gemiddeld			Oud			Nederlands			buitenlands		
	M	N	SD	M	N	SD	M	N	SD	M	N	SD	M	N	SD	M	N	SD	M	N	SD
Sociale fobie	1.570	848	0.496	1.746	951	0.525	1.792	229	0.510	1.702	612	0.513	1.606	928	0.516	1.664	1548	0.518	1.661	252	0.525
Schoolangst	1.318	848	0.351	1.278	951	0.358	1.347	229	0.378	1.288	612	0.339	1.291	928	0.358	1.291	1548	0.249	1.334	252	0.390
Middelengebruik	0.887	842	.717	0.805	942	.329	0.771	222	0.652	0.769	605	0.484	0.895	927	0.493	0.827	1535	.480	0.942	250	.851
Delinquentie	1.28	833	0.418	1.11	940	0.211	1.202	221	0.384	1.172	600	0.305	1.193	923	0.335	1.174	1525	0.289	1.271	249	0.532
Geïntegreerde identiteit	0.715	784	0.241	0.704	924	0.221	0.678	212	0.221	0.715	1426	0.230	0.700	47	0.248	0.709	1478	0.231	0.711	232	0.230

Tabel 2. *Regressieanalyse van horizontale integratie op sociale fobie.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>p</i>
Horizontale integratie	-0,537	0,053	-.239	<.001

$R^2 = .057, p < .001.$

Er is gebruik gemaakt van een moderatie analyse. Als eerste is van de variabele sekse een dummy variabele gemaakt. Ook van de drie categorieën van leeftijd zijn twee dummy variabelen gemaakt. Dummy 1 staat voor de categorie oud, dummy 2 voor de categorie gemiddeld en de categorie jong is de referentiecategorie. Hierna is een variabele gemaakt die de interactie tussen horizontale integratie (de gecentreerde variabele) en sekse (de dummy variabele) weergeeft. Ook voor leeftijd zijn er twee interactievariabelen gemaakt met de twee dummy variabelen en horizontale integratie (gecentreerd). Vervolgens is er een lineaire regressie uitgevoerd met als afhankelijke variabele sociale fobie. Vijf modellen zijn er getoetst: een hoofdeffect van horizontale integratie (de gecentreerde variabele) op sociale fobie, een hoofdeffect van sekse (de dummy variabele), een hoofdeffect van leeftijd (de twee dummy variabelen), een interactie-effect van horizontale integratie en sekse en een interactie-effect van horizontale integratie en leeftijd. In tabel 3 zijn de resultaten weergegeven. Hieruit is af te lezen dat, wanneer alle moderatoren in het model worden meegenomen, er geen sprake is van een significant hoofdeffect van horizontale integratie op sociale fobie. Verder is er een significant hoofdeffect van sekse op sociale fobie, meisjes hebben een significant hogere mate van sociale angsten dan jongens (zie de gemiddelden in tabel 1). Er is tevens sprake van een significant hoofdeffect wat betreft leeftijd op sociale fobie. De jonge groep heeft een significant hogere mate van sociale angst in vergelijking met de gemiddelde en oude groep (zie tabel 1).

Beide interactie effecten (horizontale integratie en sekse en horizontale integratie en leeftijd) blijken niet significant. Dit houdt in dat er geen sprake is van moderatie. Sekse en leeftijd hebben geen significante invloed op de relatie tussen horizontale integratie en sociale fobie.

Tabel 3. *Regressieanalyse van horizontale integratie op sociale fobie met sekse en leeftijd als moderatoren.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	β	<i>p</i>
Horizontale integratie	-0,298	0,162	-.133	.066
Dummy sekse	0,180	0,024	.174	<.001
Dummy1 leeftijd oud	-0,218	0,080	-.070	.006
Dummy2 leeftijd gemiddeld	-0,133	0,037	-.093	<.001
Horizontale integratie x Dummy sekse ¹	-0,079	0,105	-.025	.451
Horizontale integratie x Dummy1 leeftijd ²	-0,531	0,331	-.042	.109

Deelvraag 2: Wat is de relatie tussen schoolangst en geïntegreerde identiteit bij adolescenten van verschillende sekse en leeftijd?*Regressieanalyse 1: horizontale integratie op schoolangst*

Met een lineaire regressieanalyse wordt onderzocht wat de relatie is tussen een afhankelijke (schoolangst) en een onafhankelijke variabele (horizontale integratie).

Bij de analyse zijn een aantal stappen gevolgd. Allereerst is de variabele horizontale integratie gecentreerd. Vervolgens is een lineaire regressie uitgevoerd met als afhankelijke variabele schoolangst en als onafhankelijke variabele horizontale integratie (gecentreerd). De resultaten zijn weergegeven in tabel 4. De relatie tussen horizontale integratie en schoolangst is significant en negatief. Dit betekent hoe meer er sprake is van horizontale integratie, hoe lager de mate van schoolangst. De variantie van schoolangst wordt voor 9.0% verklaard door horizontale integratie, het is een middelmatig lineair verband.

Regressieanalyse 2: horizontale integratie op schoolangst met sekse en leeftijd als moderatoren

Hier op volgend is gekeken naar de relatie tussen de afhankelijke variabele (schoolangst) en de onafhankelijke variabele (horizontale integratie) waarop de moderatoren (sekse en leeftijd) mogelijk invloed uitoefenen (Baron & Kenny, 1986).

Er is gebruik gemaakt van een moderatie analyse. Als eerste is van de variabele sekse een dummy variabele gemaakt. Ook van de drie categorieën van leeftijd zijn twee dummy variabelen gemaakt. Dummy 1 staat voor de categorie oud, dummy 2 voor de categorie gemiddeld en de categorie jong is de referentiecategorie. Hierna is een variabele gemaakt die de interactie tussen horizontale integratie (de gecentreerde variabele) en sekse (de dummy variabele) weergeeft. Ook voor leeftijd zijn er twee interactievariabelen gemaakt met de twee dummy variabelen en horizontale integratie (gecentreerd). Vervolgens is er een lineaire regressie uitgevoerd met als afhankelijke variabele schoolangst. Vijf modellen zijn er getoetst: een hoofdeffect van horizontale integratie (de gecentreerde variabele) op schoolangst, een hoofdeffect van sekse (de dummy variabele), een hoofdeffect van leeftijd (de twee dummy variabelen), een interactie-effect van horizontale integratie en sekse en een interactie-effect van horizontale integratie en leeftijd. In tabel 5 zijn de resultaten weergegeven. Hieruit is af te lezen dat er een significant hoofdeffect is van horizontale integratie op schoolangst. Dit betekent hoe meer er sprake is van horizontale integratie, hoe lager de mate van schoolangst. Ook is er een significant hoofdeffect van sekse op schoolangst, jongens hebben een significant hogere mate van schoolangst dan meisjes (zie de gemiddelden in

tabel 1). Het hoofdeffect van leeftijd is niet significant. Het interactie-effect van horizontale integratie en sekse is significant, wat wil zeggen dat er sprake is van moderatie. Sekse heeft een significante invloed op de relatie tussen horizontale integratie en schoolangst. Het interactie-effect van horizontale integratie en leeftijd is niet significant.

Omdat er een significant interactie-effect is van horizontale integratie en sekse, wordt dezelfde regressieanalyse opnieuw uitgevoerd, apart voor jongens en meisjes. Eerst wordt er bij jongens gekeken naar de relatie tussen geïntegreerde identiteit en schoolangst, gecorrigeerd op leeftijd. Vervolgens wordt er bij alleen meisjes gekeken naar dezelfde relatie. Bij zowel jongens en meisjes hangt een hoge mate van horizontale integratie samen met een lage mate van schoolangst. Bij beiden is er sprake van een middelmatig lineair verband, maar bij meisjes is het verband beduidend sterker dan bij jongens (zie tabel 6). Gekeken naar de jongens en meisjes apart, is een significant interactie-effect van horizontale integratie en leeftijd bij jongens. Bij jongens met een modale leeftijd is de relatie tussen horizontale integratie en schoolangst significant sterker dan bij oudere of jongere jongens.

Tabel 4. *Regressieanalyse van horizontale integratie op schoolangst.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>p</i>
Horizontale integratie	-0.450	0.035	-.300	<.001

$R^2 = .090, p < .001.$

Tabel 5. *Regressieanalyse van horizontale integratie op schoolangst met sekse en leeftijd als moderatoren.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>p</i>
Horizontale integratie	-0.483	0.107	-.322	<.001
Dummy sekse	-0.031	0.016	-.044	.057
Dummy1 leeftijd oud	0.013	0.053	.006	.809
Dummy2 leeftijd gemiddeld	-0.032	0.024	-.033	.192
Horizontale integratie x Dummy sekse ¹	-0.263	0.070	-.124	<.001
Horizontale integratie x Dummy1 leeftijd ²	0.127	0.219	.015	.564
Horizontale integratie x Dummy2 leeftijd ²	0.191	0.108	.117	.079

Tabel 6. *Regressieanalyse van horizontale integratie op schoolangst bij jongens en meisjes van verschillende leeftijden.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	β	<i>p</i>
Jongens				
Horizontale integratie	-0.581	0.140	-.422	<.001
Horizontale integratie x Dummy1 leeftijd oud	-0.158	0.350	-.018	.651
Horizontale integratie x Dummy2 leeftijd gem	0.314	0.150	.211	.036
Meisjes				
Horizontale integratie	-0.646	0.147	-.401	<.001
Horizontale integratie x Dummy1 leeftijd oud	0.231	0.291	.029	.428
Horizontale integratie x Dummy2 leeftijd gem	0.066	0.157	.038	.673

Deelvraag 3: Wat is de relatie tussen middelengebruik en geïntegreerde identiteit bij adolescenten van verschillende sekse en culturele achtergrond?*Regressieanalyse 1: horizontale integratie op middelengebruik*

Om de relatie te kunnen bepalen tussen middelengebruik, geïntegreerde identiteit, sekse en culturele achtergrond wordt een lineaire regressie analyse uitgevoerd. In dit geval is er gekozen voor een moderatie analyse. Dit omdat de moderatoren (sekse en culturele achtergrond) invloed uitoefenen op de relatie tussen de onafhankelijke (geïntegreerde identiteit) en afhankelijke variabele (middelengebruik) (Baron & Kenny, 1986).

Voorafgaand aan de moderatie analyse zijn een aantal stappen doorlopen. Als eerste is de variabele horizontale integratie gecentreerd op het gemiddelde. Daarop volgend is met een lineaire regressie gekeken naar de gecentreerde variabele horizontale integratie op middelengebruik. In tabel 7 staan de resultaten van deze analyse. Er is sprake van een significante, negatieve relatie tussen horizontale integratie en middelengebruik. De variantie van middelengebruik wordt voor 2,5% verklaard door horizontale integratie, daarnaast is er sprake van een zwak lineair verband. Anders geformuleerd, hoe meer er sprake is van horizontale integratie, hoe lager de mate van middelengebruik is.

Regressieanalyse 2: horizontale integratie op middelengebruik met sekse en culturele achtergrond als moderatoren

Na het doorlopen van de eerste stappen, is als eerste een dummy variabele gemaakt voor de variabele sekse. Hierna is de variabele geboorteland van vader en moeder apart gecodeerd, met de categorieën Nederlands en buitenlands. De twee variabelen zijn met behulp van optelling samengevoegd, waardoor er een onderscheid gemaakt kon worden tussen het hebben van Nederlandse ouders en het hebben van één of twee buitenlandse ouders. Deze variabele is omgezet in een dummy variabele. Vervolgens is eerst een variabele gemaakt die het interactie-effect van de gecentreerde variabele horizontale integratie met de dummy variabele sekse weergeeft. Hierop volgend is een variabele gemaakt die het interactie-effect van gecentreerde horizontale integratie en de dummy variabele van geboorteland ouders.

Na het maken van deze variabelen is de moderatie analyse uitgevoerd met sekse en geboorteland ouders als moderatoren. Er zijn vijf modellen getoetst, waaronder horizontale integratie op middelengebruik, de dummy variabele sekse op middelengebruik, de dummy variabele geboorteland ouders op middelengebruik, het interactie-effect van de dummy variabele sekse en het interactie effect van de dummy variabele geboorteland ouders op middelengebruik. In tabel 8 staan de resultaten van de modellen. Het hoofdeffect van horizontale integratie op middelengebruik is significant,

Tabel 7. *Regressieanalyse van horizontale integratie op middelengebruik.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>P</i>
Horizontale integratie	-.262	.062	-.146	<.001

voor de betekenis hiervan zie eerder en er is een significant interactie-effect van de dummy geboorteland ouders op middelengebruik. Dit laatste interactie-effect op middelengebruik impliceert dat er sprake is van moderatie, het geboorteland van ouders heeft invloed op de relatie tussen horizontale integratie en middelengebruik.

Om te kijken of er verschillen zijn tussen adolescenten met Nederlandse ouders en buitenlandse ouder(s) wat betreft invloed op de relatie, is de regressie analyse nogmaals uitgevoerd. Eerst voor adolescenten met Nederlandse ouders en daarna voor adolescenten met één of twee buitenlandse ouders (zie tabel 9). Beide relaties bij de horizontale integratie op middelengebruik zijn significant en negatief. Tussen het geboorteland van de ouders is bij Nederlandse ouder(s) sprake van een zwak lineair verband en bij buitenlandse ouder(s) een middelmatig lineair verband. Oftewel bij adolescenten met buitenlandse Nederlandse ouder(s) is het verband beduidend sterker. Daarbij is er ook een hoofdeffect van de Dummy sekse bij Nederlandse ouders is significant en negatief, bij buitenlandse ouders is dit niet het geval. Dit betekent dat sekse van invloed is op middelengebruik bij adolescenten met Nederlandse ouders, bij adolescenten met buitenlandse ouders heeft sekse geen invloed op middelengebruik.

Tabel 8. *Regressieanalyse van horizontale integratie op middelengebruik met sekse en geboorteland ouders als moderatoren.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>P</i>
Horizontale integratie	-.262	.062	-.146	<.001
Dummy sekse	-.034	.020	-.041	.089
Dummy geboorteland ouders	.007	.029	.006	.803
Horizontale integratie x Dummy sekse ¹	.036	.086	.014	.676
Horizontale integratie x Dummy geboorteland ouders ²	-.333	.129	-.066	.010

Tabel 9. *Regressieanalyse van horizontale integratie op middelengebruik bij Nederlandse en buitenlandse ouders.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>p</i>
Nederlandse				
Horizontale integratie	-0.278	0.066	-.153	<.001
Dummy sekse	-0.050	0.022	-.059	.022
Horizontale integratie x Dummy sekse	0.068	0.094	-.026	.468
Buitenlandse				
Horizontale integratie	-0.445	0.150	-.271	.003
Dummy sekse	-0.073	0.046	-.099	.114
Horizontale integratie x Dummy sekse	-0.201	0.204	-.090	.328

Deelvraag 4: Wat is de relatie tussen delinquentie en geïntegreerde identiteit bijadolescenten van verschillende sekse en culturele achtergrond?

Regressieanalyse 1: horizontale integratie op delinquentie

Met een lineaire regressieanalyse wordt onderzocht wat de relatie is tussen een afhankelijke (delinquentie) en een onafhankelijke variabele (horizontale integratie).

Bij de analyse zijn een aantal stappen gevolgd. Allereerst is de variabele horizontale integratie gecentreerd. Vervolgens is een lineaire regressie uitgevoerd met als afhankelijke variabele delinquentie en als onafhankelijke variabele horizontale integratie (gecentreerd). De resultaten zijn weergegeven in tabel 10. De relatie tussen horizontale integratie en delinquentie is significant en negatief. Dit betekent hoe meer er sprake is van horizontale integratie, hoe lager de mate van delinquentie. De variantie van delinquentie wordt voor 1.3% verklaard door horizontale integratie, het is een middelmatig lineair verband.

Regressieanalyse 2: horizontale integratie op delinquentie met sekse en culturele achtergrond als moderatoren

Hier op volgend is gekeken naar de relatie tussen de afhankelijke variabele (delinquentie) en de onafhankelijke variabele (horizontale integratie) waarop de moderatoren (sekse en culturele achtergrond) mogelijk invloed uitoefenen (Baron & Kenny, 1986).

Er is gebruik gemaakt van een moderatie analyse. Als eerste is van de variabele sekse een dummy variabele gemaakt. Hierna is een variabele gemaakt die de interactie tussen horizontale integratie (de gecentreerde variabele) en sekse/culturele achtergrond (de dummy variabelen) weergeeft. Vervolgens is er een lineaire regressie uitgevoerd met als afhankelijke variabele delinquentie. Vijf modellen zijn er getoetst: een hoofdeffect van horizontale integratie (de gecentreerde variabele) op delinquentie, een hoofdeffect van sekse (de dummy variabele), een hoofdeffect van culturele achtergrond, een interactie-effect van horizontale integratie en sekse en een interactie-effect van horizontale integratie en culturele achtergrond. In tabel 11 zijn de resultaten weergegeven. Hieruit is af te lezen dat er een significant hoofdeffect is van horizontale integratie op delinquentie en sekse. Dit betekent hoe meer er sprake is van horizontale integratie, hoe lager de mate van delinquentie.

Tabel 10. *Regressieanalyse van horizontale integratie op sociale fobie.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>p</i>
Horizontale integratie	-0,146	0,30	-.116	<.001

$R^2 = .013, p < .001.$

Tabel 11. *Regressieanalyse van horizontale integratie op delinquentie met sekse en culturele achtergrond als moderatoren.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	β	<i>p</i>
Horizontale integratie	-0,174	0,030	-.117	<.000
Dummy sekse	-0,152	0,014	-.261	<.001
Dummy culturele achtergrond	0.034	0,020	.041	.081
Horizontale integratie x Dummy sekse	-0,032	0,059	-.018	.582
Horizontale integratie x Dummy culturele achtergrond	-0,244	0,088	-.069	<.005

Tabel 12. *Regressieanalyse van horizontale integratie op delinquentie bij Nederlandse en buitenlandse ouders.*

	<i>B</i>	<i>SE van B</i>	<i>B</i>	<i>p</i>
Nederlandse ouders	-.119	.032	-.098	<.001
Buitenlandse ouders	-.337	.096	-.226	.001

R^2 (Nederlandse ouders) = .010, p <.001; R^2 (Buitenlandse ouders) = .051, p <.001.

Ook is er een significant hoofdeffect van sekse op delinquentie, jongens hebben een significant hogere mate van delinquentie dan meisjes (zie de gemiddelden in tabel 1). Het hoofdeffect van culturele achtergrond is niet significant. Het interactie-effect van horizontale integratie en culturele achtergrond is significant, wat wil zeggen dat er sprake is van moderatie. Culturele achtergrond heeft een significante invloed op de relatie tussen horizontale integratie en delinquentie. Het interactie-effect van horizontale integratie en sekse is niet significant.

Omdat er een significant interactie-effect is van horizontale integratie en culturele achtergrond, wordt de regressieanalyse opnieuw uitgevoerd, apart voor autochtonen en allochtonen. Er wordt gekeken wat de verschillende invloed is van autochtonen en allochtonen op de relatie tussen horizontale integratie en delinquentie. Bij zowel autochtonen en allochtonen hangt een hoge mate van horizontale integratie samen met een lage mate van delinquentie. Bij beiden is er sprake van een middelmatig lineair verband, maar bij allochtonen is het verband beduidend sterker dan bij autochtonen (zie tabel 12).

Conclusie en discussie

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is: 'Wat is de relatie van sociale fobie, school angst, middelengebruik en delinquentie met geïntegreerde identiteit bij jongens en meisjes van verschillende leeftijden en met verschillende culturele achtergronden?' Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is er gekeken naar de relatie van de vier afhankelijke variabelen met de onafhankelijke variabele geïntegreerde identiteit. De moderatoren verschilden per afhankelijke variabele.

De relatie tussen alle onderzochte afhankelijke variabelen en geïntegreerde identiteit is significant en negatief. Hoe meer sprake van een geïntegreerde identiteit, hoe minder er sprake is van sociale fobie, schoolangst, middelengebruik en delinquentie.

Sociale fobie

Er is een significant hoofdeffect van sekse op sociale fobie; meisjes hebben een significant hogere mate van sociale fobie dan jongens. Ook is er een significant hoofdeffect van leeftijd op sociale fobie. Jonge adolescenten vertonen een significant hogere mate van sociale fobie in vergelijking met gemiddelde en oude adolescenten.

Schoolangst

Er is een significant hoofdeffect van sekse op schoolangst; jongens hebben een significant hogere mate van schoolangst dan meisjes. Er is een significant interactie-effect van geïntegreerde identiteit en sekse op schoolangst; de relatie tussen schoolangst en geïntegreerde identiteit is bij jongens minder sterk dan bij meisjes.

Gekeken naar de jongens en meisjes apart, is een significant interactie-effect van horizontale integratie en leeftijd bij jongens. Bij jongens met een modale leeftijd is de relatie tussen horizontale integratie en schoolangst significant sterker dan bij oudere of jongere jongens.

Middelengebruik

Er is een significant interactie-effect van geïntegreerde identiteit en culturele achtergrond op middelengebruik; de relatie tussen middelengebruik en geïntegreerde identiteit is bij adolescenten met één of twee buitenlandse ouders sterker dan bij adolescenten met Nederlandse ouders.

Sekse is van invloed op middelengebruik bij adolescenten met Nederlandse ouders, bij adolescenten met buitenlandse ouders heeft sekse geen invloed op middelengebruik.

Delinquentie

Er is een significant hoofdeffect van sekse op delinquentie; jongens scoren beduidend hoger op delinquentie dan meisjes. Ook is er een significant interactie-effect van geïntegreerde identiteit en culturele achtergrond op delinquentie; de relatie tussen geïntegreerde identiteit en culturele achtergrond is bij meisjes sterker dan bij jongens.

Op basis van de resultaten zijn er een aantal conclusies die verder uitgezocht kunnen worden. Bij zowel middelengebruik als delinquentie is er een interactie-effect gevonden van geïntegreerde identiteit en culturele achtergrond. Mogelijk kan er gekeken worden naar de verschillende etnische achtergronden van adolescenten en welke zorgt voor een significant effect. Daarnaast is opmerkelijk dat in de literatuur over schoolangst naar voren komt dat meisjes meer schoolangst beleven dan jongens (Birmaher et al., 1997). Uit de resultaten is echter gebleken dat jongens een grotere mate van schoolangst vertonen. Aangezien dit tegenstrijdige resultaten zijn is het interessant hier meer onderzoek naar te doen. Tevens is het interessant om bij een volgend onderzoek de klinische populatie te betrekken, om vergelijking mogelijk te maken.

Beperkingen

Wat betreft de generalisatie van het onderzoek, moet er rekening gehouden worden dat er enkel adolescenten in de leeftijdscategorie van 11 tot 18 jaar op het HAVO, VWO en gymnasium zijn benaderd.

Naast de resultaten van het onderzoek zijn er nog een aantal andere factoren waar rekening mee gehouden moet worden wat betreft de betrouwbaarheid van het onderzoek. Zo is er gebruik gemaakt van enquêtes, bij het afnemen van een enquête zijn er een aantal nadelen waar rekening mee gehouden moet worden. Zo is er geen controle tijdens de afname, wat ertoe kan leiden dat niet alle vragen worden ingevuld (Baarda en De Goede, 2007). Daarnaast kunnen er ook een aantal vragen worden geplaatst bij de betrouwbaarheid van de onderzoeksgroep. Adolescenten hebben namelijk de neiging om zichzelf beter voor te doen dan dat ze daadwerkelijk zijn. Dit komt voort uit gevoelens van onzekerheid en schaamte, wat weer van invloed kan zijn op de eerlijkheid over gevoelige onderwerpen (Jackson & Goossens, 2006). Maar mogelijk ondervangt een anonieme vragenlijst dit probleem. Verder zijn adolescenten kwetsbaar voor de meningen van vrienden en leeftijdsgenoten over hoe ze als persoon zijn (Santrock, 2008). Dit vergroot de kans op beïnvloeding en sociale wenselijkheid. Ten slotte zijn adolescenten impulsief van aard waardoor het mogelijk is dat er geen consistentie is in de beantwoording van de vragenlijst door de tijd heen (Jackson & Goossens, 2006).

Literatuurlijst

- Adams, G. R., Munro, B., Doherty-Poirer, M., Munro, G., Petersen, A. R., & Edwards, J. (2001). Diffuse-avoidance, normative, and informational identity styles: Using identity theory to predict maladjustment. *Identity*, 1, 307–320.
- Alsaker, F. D., & Flammer, A. (2006). Pubertal maturation. In Jackson, S., & Goossens, L. (Eds), *Adolescent Development* (pp. 30-45). New York, NY: Psychology Press.
- Alsaker, F. D., & Kroger, J. (2006). Self-concept, self-esteem, and identity. In Jackson, S., & Goossens, L. (Eds), *Adolescent Development* (pp. 90-117). New York, NY: Psychology Press.
- American Psychiatric Association (2002). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4e ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Baarda, B., De Goede, M., & Kalmijn, M. (2007). *Basisboek enquêteren*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Baerveldt, C. (1992). Schools and the prevention of petty crime: Search for a missing link. *Journal of Quantitative Criminology*, 8, 79-94.
- Bakker, B. F. M., Walberg, A., & Blom, M. (2005). Jeugdige verdachten, In: Blom, M, Oudhof, M. J., Bijl, R. V., & Bakker, B. F. M. (Eds.), *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken* (pp. 45-60). Den Haag/Voorburgs: WODC/CBS.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51, 1173-1183.
- Van Beemen, L. (2001). *Ontwikkelingspsychologie*. Groningen/ Houten: Wolters-Noordhoff bv.
- Birmaher, B., Khetarpal, S., Brent, D., Cully, M., Balach, L., Kaufman, J., & Neer, S.M. (1997). The Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED): scale construction and psychometric characteristics. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 545-553.
- Brand. C., & O'Conner, L. (2004). School refusal: it takes a team. *Children's and schools*, 26, 54-64.
- Ciairano, S., Molinengo, G., Bonino, S., Miceli, R., & Van Schuur, W. (2009). Age of initiation with different substances and relationships with resources and vulnerabilities: A cross-national study. *European Journal of Developmental Psychology*, 6, 666-684.
- Corneille, M.A., & Belgrave F.Z. (2007). Ethnic identity, neighborhood risk, and adolescent

- drug and sex attitudes and refusal efficacy: The urban African American girls' experience. *Journal of Drug Education*, 37, 177-190.
- Costello, E. J., Egger, H. L., & Angold, A. (2005). 10- year research update review: The epidemiology of child and adolescent psychiatric disorders: I. Methods and public health burden. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 44, 972-986.
- Crocetti, E., Klimstra, T., Keijsers, L., Hale, W.W., & Meeus, W. (2009). Anxiety trajectories and identity development in adolescence: a five-wave longitudinal study. *Journal of Youth and Adolescence*, 38, 839-849.
- Crocetti, E., Rubini, M., & Meeus, W. (2008). Capturing the dynamics of identity formation in various ethnic groups: Development and validation of a three-dimensional model. *Journal of Adolescence*, 31, 207-222.
- Doorn, E.C. van., Verheij, F. (2008). *Adaptief behandelen op school*. Assen: Van Gorcum.
- Elliott, J.G. (1999). Practitioner review: school refusal: issues of conceptualisation, assessment, and treatment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 1001- 1012.
- Ford, T., Goodman, R., & Meltzer, H. (2003). The British child and adolescent mental health survey 1999: The prevalence of DSM-IV disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, 1203-1211.
- Good, M., Grand, M.P., Newby-Clark, I.R., & Adams, G.R. (2008). The moderating effect of identity style on the relation between adolescent problem behaviour and quality of psychological functioning. *Identity: An international Journal of Theory and Research*, 8, 221-248.
- Gray, P. (2007). *Psychology*. New York: Worth Publishers. Santrock, J. W. (2008). *Adolescence*. New York: The McGraw-Hill Companies
- Gren-Landell, M., Tillfors, M., Furmark, T., Bohlin, G., Andersson, G., & Svedin, C. G. (2009). Social phobia in Swedish adolescents. *Journal of Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 44, 1-7.
- Grusec, J. E., & Hastings, P. D. (Eds.). (2007). *Handbook of Socialization*. New York, NY: Guilford.
- Van Hoof, A. (1999). The identity status field re-reviewed: An update of unresolved and neglected issues with a view on some alternative approaches. *Journal of Developmental Review*, 19, 497-556.
- Van Hoof, A., & Raaijmakers, Q.A.W. (2002). The spatial integration of adolescent identity: Its relation to age, education, and subjective well-being. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43 (3), 201-212.

- Iancu, I., Levin, J., Hermesh, H., Dannon, P., Poreh, A., Ben-Yehuda, Y., et. al. (2006). Social phobia symptoms: Prevalence, sociodemographic correlates, and overlap with specific phobia symptoms. *Journal of Comprehensive Psychiatry*, 47, 399-405.
- Jackson, S., & Goossens, L. (2008). *Handbook of adolescent development*. New York: Psychology Press.
- Junger-Tas, J., Steketee, M., & Moll M. (2008). *Achtergronden van jeugddelinquentie en middelengebruik*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Junger-Tas, J., Terlouw, G. J., Klein, W. (1994). *Delinquent Behavior Among Young People in the Western World: First Results of the International Self-Report Delinquency Study*. Amsterdam: Kugler.
- Kashdan, T.B., & Herbert, J.D. (2001). Social anxiety disorder in childhood and adolescence: Current status and future directions. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4, 37-61.
- King, N.J., & Bernstein, A.M.D. (2001). School refusal in children and adolescents: a review of the past 10 years. *Journal of the American academy of child and adolescent psychiatry*, 40, 197-205.
- Klimstra, T.A., Hale, W.W., Raaijmakers, Q.A., Branje, S.J.T., & Meeus, W. H. J. (2010). Identity formation in adolescence: change or stability? *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 150-162.
- Komen, M. (2002). Dangerous children: Juvenile delinquency and judicial intervention in the Netherlands, 1960–1995. *Crime, Law and Social Change*, 37, 379–401.
- Mak, A., Heaven, P., Rummery, A. (2003). The role of group identity and personality domains as indicators of self-reported delinquency. *Psychology, Crime and Law*, 9, 9-18.
- Mancini, C., Van Ameringen, M., Bennett, M., Patterson, B., & Watson, C. (2005). Emerging treatments for child and adolescent social phobia: A review. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*, 15, 589-607.
- Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551–558.
- Van Nieuwenhuijzen, M., Junger, M., Klein Velderman, M., Wiefferink, K. H., Paulussen, T. W. G. M., Hox., J., Reijneveld, S. A. (2009). Clustering of health-compromising behavior and delinquency in adolescents and adults in the Dutch population. *Journal of Preventive medicine*, 48, 572-578.
- Ollendick, T.H., King, N.J., & Muris, P. (2002). Fears and phobias in children: phenomenology, epidemiology, and aetiology. *Child and Adolescent Mental Health*,

- 7, 98–106.
- Palen, L., & Coatsworth, J.D. (2007). Activity based identity experiences and their relations to problem behavior and psychological well-being in adolescence. *Journal of Adolescence*, 30, 721-737.
- Palmer, R.H.C., Young, S.E., Hopfer, C.J., Corley, R.P., Stallings, M.C., Crowley, T.J. et al., (2009). Developmental epidemiology of drug use and abuse in adolescence and young adulthood: Evidence of generalized risk. *Drug and Alcohol Dependence*, 102, 79-87.
- Phillip, T. M., & Pittman, J. F. (2007). Adolescent psychological well-being by identity style. *Journal of adolescence*, 30, 1021–1034.
- Raaijmakers, Q. A. W., Engels, R. C. M. E., & van Hoof, A. (2005). Delinquency and moral reasoning in adolescence and young adulthood. *International Journal of Behavioral Development* 2005, 29, 247-258.
- Ranta, K., Kaltiala-Heino, R., Koivisto, A., Tuomisto, M. T., Pelkonen, M., & Marttunen, M. (2007). Age and gender differences in social anxiety symptoms during adolescence: The Social Phobia Inventory (SPIN) as a measure. *Journal of Psychiatry Research*, 153, 261-270.
- Rao, P. A., Beidel, D. C., Turner, S. M., Ammerman, R. T., Crosby, L. E., & Sallee, F. R. (2007). Social anxiety disorder in childhood and adolescence: Descriptive psychopathology. *Journal of Behaviour Research and Therapy*, 45, 1181-1191.
- Santrock, J.W. (2008). *Adolescence*. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Schwartz, S.J., Zamboanga, B.L., Weisskirch, R.S., & Rodriguez, L. (2009). The relationships of personal and ethnic identity exploration to indices of adaptive and maladaptive psychosocial functioning. *Journal of Behavioral Development*, 33, 131– 144.
- Seligman, S., Shanok, R. S. (1995). Subjectivity, complexity, and the social world: Erikson's identity concept and contemporary relational theories. *Psychoanalytic Dialogues*, 5, 537-565.
- Spruit, E., De Goede, M., Iedema, J., Maas, C., & Duindam, V. (1999). Life experiences, identity and adolescent soft drug use in the Netherlands. *Journal of alcohol and Drug Education*, 45, 47-59.
- Stroobant, E., & Jones, A. (2006). School refuser child identities. *Studies in the cultural politics of education*, 27, 209-223.
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A.C. (2009). *Abnormal Child and Adolescent Psychology*. New Jersey: Pearson International Edition.
- Wijsbroek, S.A.M., Hale, W.W., Raaijmakers, Q.A.W., & Muris, P. (2005). Psychometrische eigenschappen van de Screen for Child Anxiety Related

- Emotional Disorders (SCARED) in een Nederlandse adolescentenpopulatie. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 60, 129-138.
- Wittebrood, K. (2003). Juvenile Crime and Sanctions in the Netherlands. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 19, 435-455.
- Young, S.E., Corley, R.P., Stallings, M.C., Rhee, S.H., Crowley, T.J., & Hewitt, J.K. (2002). Substance use, abuse and dependence in adolescence: Prevalence syptom profiles and correlates. *Drug and Alcohol Dependence*, 68, 309-322.
- Zapert, K., Snow, D.L., & Tebes, J.K. (2002). Pattern of substance use in early through late adolescence. *American Journal of Community Psychology*, 30, 835-852.